

KOLEGIJALNA UPRAVA U CRKVI I ODNOS OPĆE I PARTIKULARNIH CRKAVA PREMA UČENJU MARKA ANTUNA DE DOMINISA

Nikola Bulat

U naše vrijeme, kad je tako jak ekumenski pokret koji radi na zbližavanju Crkava, bit će zanimljivo čuti neke ideje o ustrojstvu i jedinstvu Kristove Crkve, kako je to zamišljao de Dominis, splitski nadbiskup, pred 360 godina, dok na to gotovo još nitko nije ni pomišljao. Ovdje ćemo iznijeti neke misli i smjernice ne upuštajući se u detaljnu kritiku i analizu o ispravnosti njegovih postavki.

1. Dominisovo poimanje Crkve

Čini se da je pitanje jedinstva Crkava mučilo de Dominisa, jer o tome sam kaže: »Od prvih godina moga klerikata podržavao sam gotovo prirodenu želju da vidim jedinstvo svih Kristovih Crkava; razdijeljenost... nisam nikada mogao mirne duše podnositi; toliko sam tjeskobno želio upoznati uzrok tolikih shizmi i uvidjeti da li se može pronaći koji put da se sve Kristove Crkve udruže u pravo prvotno jedinstvo; to sam vruće želio vidjeti.«¹ Dominis 1616. god. odlazi u Englesku s nakanom da prouči mogućnost sjedinjenja Crkava. Već se prije, za svog boravka u Splitu, dao na proučavanja Sv. pisma, Otaca i prvih sabora, da bi vidio izvornu nauku prve, još nerazdijeljene Crkve. U svome glavnom djelu *De republica ecclesiastica* raspravlja o spornim pitanjima među Crkvama da bi našao povoljno rješenje koje bi sve zadaovoljilo. Tu iznosi svoje poglede o ustrojstvu Kristove Crkve.

Dominis drži da je Krist jedina glava Crkve i tu ulogu glave vrši i danas na zemlji prema riječima: »Ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta« (Mt 28, 20). Apostoli su bili udovi, a ne glave, i stoga nemaju nikakav unutrašnji utjecaj na ostale udove Crkve. To je uloga glave, jer »glava kao glava nema nikakvu drugu dužnost osim da unutrašnjim utjecajem vlada i upravlja cijelim tijelom.«² Tako Krist i sada s neba, kao jedina glava, preko svojih službenika upravlja univerzalnom Crkvom. »Ja zaista ne vidim nikakvu razliku«, kaže Dominis, »zašto je Krist, dok je tijelom bio prisutan na zemlji mogao svoje kraljevsko upravljanje vršiti u Crkvi pomoću službenika, bez ijednog drugog sebi nadodanog vikara, bez ikakve vidljive glave, bez ikakva zamjenika, a sada uistinu to isto uopće ne bi mogao činiti.«³

Ako je Krist jedina glava Crkve, onda je služba apostola i njihovih nasljednika ministerijalna, t. j. ne vrše je u svoje ime nego u ime Kristovo. Apostoli su svi međusobno jednaki i svi su neposredno i jednako od Krista primili službu, jer je *sve* jednako poslao po *svem* svijetu da

¹ M. A. de Dominis, *Suae protectionis consilium exponit*, n. V

² M. A. de Dominis, *De republica ecclesiastica*, 1. I, c. 1., n. 9—10.

³ Dominis, isto, br. 12.

propovijedaju i krštavaju. Stoga vikarska služba nije dana samo Petru nego i ostalim apostolima. U stvari, pravi vikar, koji poslije Kristova uzlaska na nebo upravlja Crkvom, jest Duh Sveti.⁴ Budući da je Crkva vidljiva zajednica, mora imati službenike za vanjsku upravu. To su u početku bili apostoli, i budući da su u svemu bili jednaki, upravljali su Crkvom »in solidum«, t. j. zajednički, suodgovorno, kolegijalno. Zbor apostola naslijedio je zbor biskupa. »Kako su, naime, apostoli skupa i kolegijalno (simul et in solidum) aristokratski upravljali Crkvom, s jednakom i univerzalnom vlašću, tako i svi biskupi, skupa i kolegijalno upravljaju istom Crkvom svaki pojedinac s potpunom vlašću. I kao što je svaki apostol bio potpuno biskup i neovisan jedan od drugoga, nego neposredno od samoga Krista, čiji su jednako bili svi »službenici, tako i biskupi.«⁵ Budući da su apostoli imali kolegijalnu vlast u upravljanju Crkvom »slično su tu vlast, jednu i istu, kolegijalno prenijeli na sve biskupe«.⁶ Petar nije imao nikakvu posebnu vlast koja bi samo na njega spadala i koju bi prenio na posebnog nasljednika. Imao je neke privilegije i primat, ali se to temelji na njegovoj dobi, jer je prvi izabran itd., dok je u apostolstvu bio jednak ostalim apostolima.⁷

Opća je Crkva kao vinograd koji je razdijeljen na mnogo dijelova, t. j. partikularnih Crkava kojima upravljaju pojedini biskupi neovisno jedan od drugoga, jer svoje poslanje dobivaju direktno od Krista, a ne jedan od drugoga ili od pape. »Biskupi kao nasljednici apostola primaju od Gospodina kojemu je dana sva vlast na nebu i na zemlji misiju da uče sve narode i da propovijedaju Evanđelje svakomu stvorenju, da svi ljudi postignu spasenje po vjeri, krštenju i vršenju zapovijedi« kaže Drugi vatikanski sabor (LG br. 24) i tako potvrđuje Dominisovo mišljenje da biskupi svoju misiju ne dobivaju od pape nego direktno od Krista. Dominis kaže: »Kad je jednom ustanovljeno vanjsko, ali zakonito crkveno poslanje, onima koji su redovito poslani odmah se od Boga podjeljuje čitava i potpuna biskupska vlast. Ta vlast, budući da je cijela duhovna i nadnaravna (...) bit će nemoguće da se od ljudi udijeli ili dopusti ili umanji ili proširi.«⁸

Gdje god su dolazili apostoli, osnivali su mjesne Crkve i povjeravali ih biskupima koje su redili. Oni su to mogli činiti, jer »su imali potpunu biskupsku vlast koja od Krista nije bila vezana ni za kakvo određeno mjesto, niti za ikakvu određenu i omeđenu biskupiju... Mogli su svoj biskupski auktoritet potpuno izvršavati na svakom mjestu cijeloga svijeta gdje su bili prisutni.«⁹

Isto tako biskupi kao nasljednici apostola imaju vlast u cijeloj Crkvi i to po božanskom pravu (iure divino). Ali ta je vlast u cijeloj Crkvi tek habitualna ili potencijalna (in actu primo), dok je aktualna ondje gdje je stvarno vrše (in actu secundo), t. j. svaki biskup u svojoj partikularnoj Crkvi ili biskupiji. Ovo ograničenje biskupske vlasti na pojedinu biskupiju jest po crkvenom pravu (iure ecclesiastico).

⁴ Dominis, n. dj., knjig. I.; uspor. pog. 2., 3., 4.

⁵ Dominis, n. dj., knjig. II., pog. 1., br. 9.

⁶ Dominis, isto, br. 10.

⁷ Dominis, n. dj., usp. knjigu I., pog. 5., br. 6—13 i knjigu II, pog. 1., br. 11.

⁸ Dominis, n. dj., knjig. II., pog. 5., br. 3.

⁹ Dominis, n. dj., knjig. II., pog. 7., br. 1 i 2.

2. Međusobni odnos Opće i partikularnih crkava

Iz činjenice da svaki biskup neposredno od Boga prima poslanje i da su svi biskupi međusobno jednaki izlazi da svaki neovisno upravlja svojom mjesnom ili partikularnom Crkvom, a svi skupa — kako je to već rečeno — kolegijalno Općom Crkvom. Samo se od sebe nameće pitanje: što je opća ili univerzalna Crkva?

U stvari opća ili Katolička Crkva, kako je naziva Dominis, jest jedinstvo svih partikularnih Crkava. »Ona, naime, Katolička i opća Crkva ničim se ne razlikuje od pojedinačnih Crkava (ab ecclesiis particularibus) osim kao homogena cjelina od svojih dijelova.«¹⁰ Na drugom mjestu kaže: »Općom pak Crkvom shvaćam onu koja sasvim obuhvaća sve partikularne Crkve, ne izuzevši nijednu, dapače, zaista radije, koja obuhvaća sve vjernike, nijednog ne izuzevši.«¹¹

Bitno je pitanje u ovakvu shvaćanju Crkve: što povezuje ove pojedinačne Crkve da čine opću, univerzalnu Crkvu? Koje pojedinačne Crkve pripadaju, a koje ne pripadaju općoj Crkvi? Parafrazirajući Cyprijana, Dominis kaže da je forma opće Crkve »duh i vjera« (spiritus et fides) koja mora prožimati sve pojedinačne Crkve da bi činile cjelinu, kao što korijen istom snagom daje život svim granama stabla. »Tako onaj jedan duh i ona jedina vjera, koja je u cijeloj općoj Crkvi, daje život i teče svim potocima, t. j. pojedinačnim Crkvama, jer su ujedinjene s istim izvorom.«¹² Ili zrake svjetla svijetle samo dok su ujedinjene sa suncem. »Tako mnoge Crkve, ako su ujedinjene s općom Crkvom, primajući od nje kao od sunca svoj sjaj vjere, i same svijetle.« »I neka se ne nada koja Crkva da ima Duh Kristov, ako nije ujedinjena s općom Crkvom u kojoj kao u korijenu, izvoru i suncu rezidira Duh Kristov; a ako se otrgnu od opće Crkve i žele napose djelovati, nužno je da one usahnu, oslabe, i uvenu.«¹³

Ono što drži u jedinstvu partikularne Crkve s općom Crkvom jest ispo-
vijedanje istih vjerskih istina. To je formalni elemenat i prava definicija Katoličke Crkve, kako misli Dominis.¹⁴ Napomenimo da za Dominisa pojmovi univerzalna i katolička Crkva znače Opća Crkva, a ne rimska Crkva koju on smatra partikularnom Crkvom kao i sve druge.

Dalje nam se nameće logično pitanje: koje vjerske istine treba vjerovati da se bude u jedinstvu s općom Crkvom? Dominis tu ne daje jasan i decizivan odgovor. Pri svome odlasku u Englesku kaže: »... što se mene tiče spreman sam sa svima biti u zajedništvu (communicare) dokle god se slažemo u bitnim člancima naše vjere i simbolima prve Kristove Crkve.«¹⁵ Na drugom mjestu kaže da je prava i vidljiva bilo koja Crkva

¹⁰ Dominis, n. dj., knjig. VII., pog. 10., br. 27.

¹¹ Dominis, *Ostensio errorum, quos adversum fidem catholicam Ecclesiae Anglicanae conatus est defendere P. F. Suarez S. J. in suo libro, quem Defensionem fidei Catholicae, inscripsit, per M. A. De Dominis, Archie. spatat.*, pog. 1., br. 4; ovo se djelce nalazi iza VI. knjige *De republica ecclesiastica*.

¹² Dominis, n. dj., knjiga III., pog. 1., br. 12.

¹³ Dominis, n. dj., isto mj.

¹⁴ Dominis, n. dj., knjig. VII., pog. 10., br. 26.

¹⁵ Dominis, *Suae protectionis consilium expoint*, br. 19.

koja »... sve potpuno vjeruje i javno ispovijeda što je od Boga objavljeno i što bez sumnje kao 'fide divina' treba vjerovati.«¹⁶ Jedan rukopis koji se nalazi u Vatikanskoj biblioteci i radi o Dominisovu slučaju navodi slijedeće vjerske istine o kojima govori Dominis kao fundamentalne ili esencijalne: Presveto Trojstvo, Utjelovljenje, Božanstvo Kristovo, Muka i Uskrsnuće Kristovo.¹⁷ Iz navedenog se čini da bi fundamentalne vjerske istine bile: sve istine sadržane u simbolima prve Crkve, sve istine koje su izričito objavljene i treba ih vjerovati »fide divina« te izričito navedenih pet vjerskih istina. Svakako da stvar ostaje nejasna, jer ne nabraja ni simbole ni izričito objavljene istine, a o tome može i te kako biti različitih mišljenja. Dominis spominje da vjerske istine koje su nužne za spasenje mogu biti u prvom i drugom stupnju jasnoće. Ako su u trećem stupnju jasnoće, on drži da takve vjerske istine nisu potrebne za spasenje i nije heretik tko ih ne vjeruje. One vjerske istine koje nisu sasvim jasno objavljene ne treba dirati i definirati, misli Dominis.¹⁸ Ni ovdje nije jasan, jer ne govori koje su vjerske istine u prvom, a koje u drugom ili trećem stupnju jasnoće. Za njega je sasvim jasno, da sve partikularne Crkve koje vjeruju temeljne istine, pripadaju općoj Crkvi i s njom čine pravu Crkvu Kristovu. »Reformirane Crkve — kaže Dominis — još uvijek s rimskom Crkvom čine jednu u temeljnim i drugim jasnim i dovoljno izloženim kršćanskim dogmama«, a sve zajedno pripadaju cijeloj Katoličkoj ili općoj Crkvi.¹⁹ On posebno naglašava da su Rimaska, Pravoslavna i Anglikanska Crkva tri dijela opće Crkve i da se mirne savjesti može prelaziti iz jedne u drugu. To je jasno izrazio u odnosu na Anglikansku Crkvu u svome odgovoru poslanicima engleskog kralja, t. j. da se jednako može spasiti u Anglikanskoj i Rimokatoličkoj crkvi. »Uvijek sam bio i sad sam istog mišljenja: Rimaska i Anglikanska Crkva (isključivši Puritance) u koriјenu su jedna Crkva, a ne dvije: i dosljedno (ako ne smeta shizma) može se u obadvjema spasiti... Može, dakle, tko mu drago mirne savjeti (...) i od protestanata pristupiti katolicima i od katolika umjerenim protestantima (ako nema shizme), jer ovaj prelaz nije iz jedne u drugu, od nje protivnu i bitno različitu Crkvu (Kristova je, naime, samo jedna Crkva), nego od jedne partikularne u drugu partikularnu, a obadvije su pravi dio Katoličke Crkve... Ja sam, dakle, samo tijelom odstupio iz talijanskih Crkava...«²⁰ Dominis je u jednoj stvari jasan: sve su partikularne Crkve jednake i u svakoj se može spasiti, samo ako vjeruju temeljne kršćanske istine, jer ih to čini da su dio prave i opće Kristove Crkve.

3. Na koga spada određivati vjerske istine potrebne za spasenje?

Nameće nam se još jedno važno pitanje: postoji li neko vrhovno pravilo ili sudac po kojemu ćemo nepogrešivo znati što trebamo vjerovati za spasenje? Dominis kaže da je to vrhovno pravilo Sv. pismo. U Sv. pismu

¹⁶ Dominis, *Ostensio errorum* ..., pog. 1., br. 4.

¹⁷ Barb. lat. br. 4731: »Della vita di papa Urbano VIII... scritta da Andrea Nicoletti... Tomo secondo«, str. 615.

¹⁸ Dominis, *De rep. ecclesiastica*, knjig. VII., pog. 7., br. 1.

¹⁹ Dominis, *Ostensio errorum* ..., pog. 1., br. 20.

²⁰ Dominis, *De pace religionis epistola ad Josephum Hallum, archipresbyterum Vigorniensem*, Vensuntione Sequanorum, 1666., str. 36.

se jasno nalaze sve dogme koje moramo vjerovati za spasenje. Ako u svezi s tim vjerskim istinama ostaje koja nejasnoća, jer se mogu različito tumačiti, onda »smatramo, da u tumačenju i definiranju tih (istina) nema nijedno drugo sigurno i nepogrešivo pravilo osim Apostolskih tradicija, koje treba da budu istinite i zakonite; zaista istinite i zakonite tradicije valja tražiti od stare, opće i nepokvarene Crkve i od starih Otaca... i u Saborima treba istraživati... I tako, vrhovni Sudac u vjerskim kontraverzijama, kojega smo tražili, ili je samo Sv. pismo, gdje je ono po sebi sasvim jasno, ili, ako ima nešto nejasnoće u temeljnim stvarima vjere, Sudac i definator i nepogrešivi tumač pravog svetopisamskog smisla jest Tradicija po kojoj apostolsko propovijedanje postaje poznato; to nam propovijedanje otkriva pravi smisao svetopisamskih nejasnoća.«²¹

Moramo napomenuti da Tradicija i Oci nisu izvor objave, nego samo tumači. Izvor je objave samo Sv. pismo, jer Dominis kaže da »izvan Sv. pisma ne može se naći nijedna vjerska istina.«²² Slična je uloga sabora. Stari su sabori u prvoj nerazdijeljenoj Crkvi iz iznijete Tradicije otklanjali sumnje definicijama i tako utvrđene istine predavali potomstvu kao nepogrešivo pravilo uz pristanak Crkve. Noviji su sabori istine koje su jasno sadržane u Sv. pismu vadili i predavali vjernicima, kako su to činili Oci.²³

Uloga Crkve nije da prosuđuje i definira što treba vjerovati, nego da kao čuvarica vjerskog poklada iznosi i svjedoči ono što je objavljeno. »Dakako, u tom smislu treba reći da Crkva zaista ne može pogriješiti, kada iznosi iz svoga poklada istine od Krista i Apostola predane i protumačene; ne iznosi, naime, ništa od onog svoga (jer bi tako mogla pogriješiti), nego iznosi samu nauku Krista i Apostola, koja ne može biti podložna nikakvoj zabludi.«²⁴ To znači, da Crkva ne može svojim vlastitim auktoritetom i u svoje ime definirati kontraverzne stvari vjere, niti može dati nove deklaracije koje treba vjerovati »fide divina«, a koje nisu prije u Crkvi nikada bile dane. Crkva to ne može učiniti na način suda (per modum iudicii) i odluke, nego na način svjedočenja (per modum attestationis), t. j. ona samo svjedoči da su te istine već proglašene od Krista i Apostola i da se nalaze u pokladu vjere; u tome je nepogrešiva. »I tako u Crkvi nije moguća nijedna nova deklaracija, koja obavezuje da se vjeruje, ako ona ne bi bila sadržana u Crkvi aktualno ili barem virtualno i deduktivno kao nužna posljedica.«²⁵

Sve se to može shvatiti u pravovjernom smislu, jer zaista Crkva može definirati samo ono što se nalazi u pokladu objave. Dominis samo pomiče naglasak na Krista i Apostole, jer su oni, po njegovu mišljenju, stvari vjere dovoljno izložili i proglasili, pa Crkva sada u svoje ime i svojim auktoritetom o tim stvarima nema što reći, nego samo autentično i nepogrešivo iznositi njihovu nauku. Drugi vatikanski sabor slično kaže:

²¹ Dominis, *De repub. eccl.*, knjiga VII., pog. 6., br. 21. — Potreban je bio ovaj malo duži navod da vidimo Dominisovu izvornu misao.

²² Dominis, n. dj., knjiga VII., pog. 6., br. 21.

²³ Dominis, n. dj., ist. mj.

²⁴ Dominis, n. dj., knjiga VII., pog. 4., br. 27.

²⁵ Dominis, n. dj., knjiga VII., pog. 4., br. 29.

»To učiteljstvo, dakako, nije iznad riječi Božje, nego riječi Božjoj služi učeći samo ono što je predano: time što — po božanskom nalogu i uz prisutnost Duha Svetoga — to odano sluša, kao svetinju čuva i vjerno izlaže te iz ovoga jednog poklada vjere sve ono što kao Bogom objavljeno predlaže na vjerovanje« (*Dei verbum* 10).

Dominis kaže da se partikularne Crkve u međusobnim odnosima moraju tolerirati prihvaćajući sve temeljne i jasno objavljene vjerske istine. Ono što nije jasno i o čemu još postoje kontraverzije treba istraživati i raspravljati u međusobnoj snošljivosti, i možda na općem saboru, ali to ne smije biti zapreka jedinstvu, ako se slažemo u temeljnim vjerskim istinama.

Zaključak

Ovdje smo iznijeli de Dominisove misli bez dokaza i analiza koje on izvodi, jer je to gotovo nemoguće u ovakim kratkim, informativnim prikazima. Da bolje uočimo koliko su suvremene njegove ideje, iznijet ćemo neke usporedbe s naukom Drugog vatikanskog sabora o biskupima i Crkvi.

Već smo spomenuli da je prije II. vatikanskog sabora među teolozima bilo gotovo opće mišljenje da biskupi dobivaju vlast od pape, a ne direktno od Boga. Dominis je zastupao mišljenje da biskupi dobivaju vlast direktno od Krista, kao što su i Apostoli dobili, jer su oni nasljednici apostola. Sabor je dao pravo Dominisu i onim malobrojnima teolozima koji su zastupali isto mišljenje (usp. konstituciju o Crkvi *Svjetlo naroda* 24).

Dominis govori o općoj i partikularnim Crkvama, koje su integralni dio opće Crkve. Sabor također spominje opću i partikularne Crkve. (SN 23). Dominis kaže da su svi biskupi, po božanskom pravu, međusobno jednaki i neovisni i da s tog gledišta nema među njima supremacije i podložništva pa ni papi. Sabor o tome također kaže: »Njima (biskupima) je potpuno predana pastirska služba ili redovita i svakidašnja briga za njihovo stado i nemaju se smatrati namjesnicima Rimskog Biskupa, jer imaju svoju posebnu vlast i opravdano se nazivaju poglavicama naroda kojima upravljaju« (SN 27). Napomenimo razliku među tim shvaćanjima: Sabor priznaje papi primat vlasti, a de Dominis samo primat časti. Ne zaboravimo da je u de Dominisovo vrijeme primat spadao među kontraverzna pitanja i još nije bio definiran.

Važna je činjenica da Dominis pred 360 god. govori o kolegijalnoj upravi u Crkvi i kolegijalnoj suodgovornosti svih biskupa za opću Crkvu, iako svaki upravlja svojom partikularnom Crkvom, a službeno je o tome progovorio tek II. vatikanski sabor. »Kolegijalna se veza pokazuje« — veli Sabor — »i u međusobnim odnošajima pojedinih biskupa s posebnim Crkvama i s općom Crkvom... Pojedini biskupi, koji se postavljaju na čelo posebnim Crkvama, vrše svoju pastoralnu upravu nad dijelom Božjega Naroda koji je njima povjeren... Ali kao članovi biskupskog zbora i zakoniti nasljednici Apostola pojedini su od njih dužni po Kristovoj ustanovi i naredbi imati onu brigu za opću Crkvu koju, iako se ne vrši činom jurisdikcije, ipak mnogo doprinosi razvitku opće Crkve« (SN 23).

U odnosu na biskupe, rekao bih da su misli Sabora i Dominisa identične po sadržaju, ali se razlikuju u odnosu na papu, jer Sabor priznaje papi vrhovnu vlast u cijeloj Crkvi što se ne bi moglo reći za Dominisa.

Dominis kaže da je vjerovanje istih vjerskih istina princip koji povezuje sve partikularne Crkve u opću Crkvu, a Sabor kaže: »Rimski Biskup kao Petrov nasljednik trajno je i vidljivo počelo i temelj jedinstva kako biskupa tako i mnoštva vjernika. Pojedini su pak biskupi vidljivo počelo i temelj jedinstva u svojim posebnim Crkvama, oblikovanim na sliku opće Crkve, u kojima i od kojih je sastavljena jedna i jedina Katolička Crkva« (SN 23). I ovdje ne vidim bitne razlike, jer je Rimski biskup počelo jedinstva ukoliko se uvijek smatrao i smatra temeljem pravovjerja, a to znači da je ipak u zadnjoj liniji i u korijenu temelj jedinstvu pravovjerje koje se manifestira u osobi pape. Spomenimo da Sabor, kad govori o mjesnim Crkvama, misli na Crkve unutar Rimokatoličke Crkve, a ne na druge »sestrinske Crkve« (Pavao VI), kako misli de Dominis.

I ovaj je letimičan pogled dovoljan da se uvidi suvremenost nekih Dominisovih ideja. Ne radi se o tome da se u svemu s njim složimo, jer je nedorečen, ponegdje nejasan, ali mu se ne može poreći lucidnost, dubina, dalekovidnost, jer je u nekim stvarima pretekao suvremenu teologiju, posebno ekumenizam, za 350 godina. On je bio uvjeren da postoji put jedinstva Crkava i tražio ga je. Stoga je mogao i napisati učenom anglikancu Josipu Hallu koji ga je odvrtao od povratka u Rim: »Budući da nisam mogao promicati jedinstvo i slogu boraveći među vama, možda ću, od vas odsutan, to bolje promicati; neću, naime, odustati, dok god budem živio, gdje god budem bio, koliko budem mogao, za tako veliki i Bogu vrlo ugodan posao raditi.«²⁶ Naišao je na nerazumijevanje u Londonu, gdje su ga nazvali papistom, i u Rimu, jer je poslije smrti bio osuđen kao heretik.

●
²⁶ Dominis, *De pace religionis* . . . , str. 17.